

Розділ II. ТЕОРЕТИКО-МИСТЕЦЬКІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Part II. THEORETICAL AND ARTISTIC ASPECTS OF THE UKRAINIAN CULTURE

УДК 7.032(37).87

Гамалія Катерина Миколаївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри дизайну одягу Київського національного університету культури і мистецтв

РИМ: МАГІЯ ДІЙНОСТІ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ МІФУ?

Простежується еволюція міфу давнього Риму від його заснування до падіння Римської імперії. Розглянуто співзвучність міфологічних сюжетів реальним подіям римської історії. Показана трансформація античного міфу на теренах України.

Ключові слова: Рим, імперія, міф, історія, трансформація, сюжет.

Поглибленому розумінню історії світової культури сприяє дослідження урбанізаційних процесів, оскільки міста та урбанізовані простори виступають тими ареалами, де найповніше проглядається хід культуурогенезу у просторово-часових межах. Поступ історії і, відповідно, розвиток культури нероздільно пов'язані з урбанізацією, оскільки, як зазначив архітектор XIX століття В. Семенов, «місто є тією необхідною формою, в якій тільки і могла розгорнутися відома нам культура» [17; 4].

Систематичне наукове вивчення феномену міста розпочалося у першій чверті XX ст., коли з'явилися ґрунтовні дослідження А. Бюхнера, М. Анцифірова, А. Вебера, П. Парка та ін. Ці праці заклали основи подальшого розвитку урбаністики. У другій половині XX ст. до проблем еволюції міста зверталися зарубіжні і вітчизняні учені: Г. Чайлд, Л. Мамфорд, Р. Адамс, В. Глазичев, Ю. Андрєєв, В. Тимофієнко, Ю. Репін, А. Пучков та ін. Багаторічні дослідження в галузі урбаністики беззаперечно довели, що «подібно до інших універсальних історичних категорій, таких як держава, класи, приватна власність, місто пройшло досить тривалий шлях розвитку, перш ніж стало самим собою не тільки номінально, а й субстанційно» [1; 5].

Було констатовано, що формування міста є необхідною складовою цивілізаційного процесу. За словами швейцарського історика і критика архітектури З. Гідіона «місто – це одвічний феномен, пов'язаний з кожною культурою. Цивілізація (civilization) і місто (city) – слова одного кореня» [23; 10]. Міста, «вогнища урбанізації», виступали осередками культури, через зразки зодчества та особливості побуту мешканців яких можна відтворити історичне минуле певних країн – окремих ланок загальнолюдської цивілізації. Нині, в епоху зростаючих темпів урбанізації, та прогресуючої глобалізації, співставлення цивілізацій різного часу та місця існування, а також культур різних етносів є, безумовно, актуальним [10]. Результати дослідження елементів міської культури корисні не тільки для історії та соціології, а й для інших галузей гуманітарного знання. Вони виступають фундаментом історії мистецтва, оскільки «провідними видами мистецтва було зодчество та супроводжуюче життя і смерть людини коло предметів декоративно-прикладного мистецтва» [7; 175].

Еволюцію сприйняття сутності міста як феномену культури з урахуванням особливостей етнічних груп відмічав ще Данте в XIV ст. Дослідження побуту городян різних країн та часів, складу їхньої їжі, особливостей одягу, трансформації інтер'єру житла, характеру родинних стосунків допомагають формуванню етнологічної складової культури. Проте «етнокультурний (національно-культурний) процес – це процес освоєння людей у довкіллі, результати якого мають суб'єктивний характер і лише за певних обставин можуть набути (а можуть і не набути, що є правилом) загальнолюдського значення» [2; 12].

Розуміння закономірностей історичного розвитку людства стає більш повним при спостережанні поступового підвищення рівня урбанізації на теренах доіндустріальних цивілізацій. Довершеною формою класичного давнього міста можна вважати Рим – продукт «зрілої» античної цивілізації (тож недарма від латинського слова *urbem*, що означає «місто» походить термін «урбанізація»). І від самого початку існування цього величного міста його історія пов'язана з міфами та легендами. Уявлення про те, що боги передрекли Риму владу над світом, лежали в основі світогляду давніх римлян, що сприяло створенню так званого «римського міфу».

Згідно з легендою, Рим заснували у 753 р. до н.е. брати-близнюки Ромул (Romulus) та Рем (Remus), за однією з міфологічних версій сини весталки Реї Сильвії та бога війни Марса. Їх наказали кинути в річку у корзині як біблійного Мойсея, але хвиля викинула їх на берег, де їх знайшла вовчиця, що вигодувала малят своїм молоком. Маленькі брати разом із вовчицею-годувальницею зображені на картині Рубенса, що зберігається в Римі у Капітолійському музеї і відтворені у відомій бронзовій скульптурі «Капітолійська вовчиця».

Коли брати виростили, вони повернулися на те місце на лівому березі Тибру, де їм вдалося врятуватися, і вирішили закласти місто. Тут не було поселення, тому перш за все вони мали позначити його кордони для зведення міської стіни, яка є головною ознакою міста, межею між внутрішнім і зовнішнім, своїм та чужим просторами [16]. Тож не дарма давнє слов'янське слово «град», так само як сучасне «город», походять від дієслова «ограждать» (городити). В давнину огороження території під майбутнє місто неодмінно супроводжувалось магічними ритуалами. Починаючи з первісності, люди здійснювали магічні дії, спрямовані на заняття, пов'язані з природним оточенням: землеробством, мисливством, рибальством, побудовою жител. Особливо ретельно виконувалися ритуали в тих випадках, коли діяльність людини супроводжувалася елементами ризику або небезпеки [13]. Людському поселенню загрожували сусідні та віддалені племена, отже воно обов'язково мало бути огороженим. Абриси майбутньої горожі Ромул і Рем окреслювали на землі за етрусським звичаєм.

Етруски – народ, що з глибокої давнини заселяв територію на північному заході середньої Італії, відому у римлян як Етрурія, а нині – Тоскана. Колонізаційний рух етрусків досяг Лації, де був заснований Рим. Вони створили розвинену культуру, що передувала римській і мала на неї величезний вплив. Етрусська архітектура підготувала технічні та композиційні основи архітектури Давнього Риму: планування вулиць, що перехрещувалися під прямим кутом, розділяючи місто на чотири квартали; арочне склепіння; застосування дренажів та штучного зрошення. Створена у Давньому Римі при Луції Тарквінії (царював із 616 по 579 рр. до н.е.) спочатку як канал для відведення води з заболоченої низини між узвишсями Палатин та Капітолій величезна труба висотою понад 4 м., що отримала назву Клоака Максима, і донині виконує функцію як частина римської каналізаційної системи [3]. Храм Юпітера на Капітолійському пагорбі та низку святилищ зводили для римлян етрусські майстри. Скульптурний портрет, що з'явився у мистецтві етрусків через розвинений у них культ предків, теж запозичений римлянами.

Під етрусським впливом склався римський пантеон: богиня мудрості і ремесел Мінерва – аналог етрусської Мневри, бог морів Нептун – Нефунса, бог підземного царства Аїд – Анта. Від етрусків римляни перейняли науку про ворожіння на нутрошах тварин, структуру і озброєння армії, бої гладіаторів, змагання на колісницях.

До латинської мови увійшли деякі етрусські запозичення, що потім стали інтернаціональними: персона, сателіт, церемонія, антена, арена, цистерна, елемент, літера. Існує думка, що сама назва міста «Рим» походить не від імені Ромула, а від назви етрусської родини Рома «Ruma». Етрусського походження були і давньоримські царі роду Тарквініїв.

Отже, за етрусським звичаєм на одному з семи пагорбів, Палатині, Ромул почав проводити плугом борозну (померій), межу майбутнього міста. За повір'ям, померій окреслює вміщену в ньому територію неначе магічним колом, що робить місто неприступним для ворогів [8]. Перетинати цю священну межу можна було лише там, де борозна переривалася, тобто через намічені ворота. Проте Рем зухвало перестрибнув через борозну, образивши святість стіни, за що розлючений Ромул вбив його ударом у скроню з криком «Хай гине той, хто перестрибне мою стіну!». Після цього за етрусським обрядом (луперкалієм) юнаки-луперки, молоді жерці храму Фавна (покровителя лісів, пастухів, захисника отар від вовків, названого Луперкус від *lupus* – вовк), пробігли по обрису померію, в межах якого було закладено квадратне, оточене стінами місто «Quadrata» Roma [15]. Обриси майбутнього міста були политі братньою кров'ю, і від початку існування воно було приречено до постійних війн. У ХХ ст. колізію прадавнього братовбивства відтворив італійський кінорежисер і сценарист С. Корбуччі у фільмі «Ромул і Рем» (1961 р.).

Жителів у новому місті було небагато, і Ромул оголосив його «притулком», куди запросив засланих, збіглих рабів, дезертирів та злочинців. Тому спочатку Рим заселяли тільки чоловіки, але через чотири місяці після заснування міста, Ромул влаштував свято, на яке запросив сусідні племена, і за його сигналом римляни захопили в полон молодих жінок. Момент захоплення сабіянок відображений на картині Рубенса і відтворений у фільмі Рішара Потье (1961 р.), а ритуал викрадення наречених став одним із римських звичаїв. Новим звичаєм стало і те, що 12 лікторів-охоронців Ромула ходили зі жмутами «фасцій» – півтораметрових прутів ільма чи берези, перев'язаних червоною шкіряною стрічкою, серед яких знаходилася сокира. Через багато століть слово фасцій

трансформувалось у «фашизм», символізуючи жорстокий результат тиранічного правління. Існує думка, що перший цар Риму, Ромул, який правив 38 років (753-716 до н.е.), був не більшою мірою історичним персонажем, ніж, скажімо, британський король Артур, а щодо причин його смерті самі римляни і досі сумніваються: чи був він взятий на небо, чи його вбили розлючені співгромадяни [22].

З часом Рим розростається, його первісна топооснова збільшилася у 12 разів, і він вже знаходився не тільки на Палатині, а займав сім пагорбів (Septimontium) – Палатин, Авентин, Капітолій, Целій, Есквілін, Квиринал та Вимінал – подібно до таких визначних міст світу, як Єрусалим, Лісабон або зеленосхилий Київ. В основі імперського менталітету римлянина лежала авторитарність царської влади. Право жорстоко карати за непокору називалося «imperium», звідки походить слово «імперія». Революція, що призвела до заснування у 509 р. до н. е. римської республіки, також пов'язана з міфом. Сексту, синові Тарквінія Гордого, сподобалася Лукреція, жінка заможного громадянина. Отримавши відмову на свої залицяння, він пригрозив їй, що уб'є її та одного з рабів, звинувативши їх у злочинному зв'язку. Лукреція поступилася, але не змогла пережити ганьбу і добровільно пішла з життя. Її чоловік звернувся до Люціуса Брута та інших співгромадян, і вони вигнали з Риму Секста і Тарквінія Гордого. Гідною заміною царської влади вони вважали республіку. Так з'явився другий наріжний камінь римського менталітету: бажання політичної свободи та неприпустимість знаходження влади в руках однієї людини [21].

Образ добродесної та прекрасної римлянки був популярним у західноєвропейському мистецтві за часів Відродження та Бароко. Вона надихнула на створення картини «Тарквіній і Лукреція» спочатку Тиціаном, а потім Рубенсом. За часів римської республіки набули поширення легенди і міфи про героїв, що принесли себе в жертву заради слави і процвітання Риму. Серед них були Паллант – син Геракла, Коринф – син Зевса, Менесфей та Евріал – соратники троянця Енея. Ці герої завойовували нові землі, отримували перемоги в битвах та спортивних змаганнях, залишаючись у пам'яті людей як зразок сили і мужності.

Нарешті, коли Рим став столицею великої імперії, що простягалася від Шотландії до Сахари, його нова іпостась почала потребувати нових міфів, і це добре розуміли його правителі. Прикладаючи чимало зусиль для сакралізації своєї особи, Кай Юлій Цезар (100-44 рр. до н.е.) оголосив себе потомком Енея, сина Венери, що мало свідчити про божественне походження самого Цезаря. У римському міфі про Енея відтворювалися колізії, запозичені з грецької міфології, що знайшли втілення в «Іліаді» Гомера.

Після загибелі Трої Еней на чолі купки співвітчизників, тримаючи за руку малого сина Асканія-Юла та несучи на плечах престарілого батька Анхіза, сховався на горі, вкритій лісом. Потім у віддаленій затоці втікачі збудували кораблі і покинули рідні береги. Шість років кораблі носило Середземномор'єм, і нарешті закинуло до Італії, де за вказівкою Юпітера троянці мали побудувати місто. Вітер пригнав їх до місцевості, де широка ріка впадала у море, береги вкривала зелень, а далі йшла рівнина, вкрита родючою землею. Вони вирішили оселитися тут, але спершу їм довелося воювати з місцевим населенням, і лише після того син Енея заснував місто Альба-Лонга в Лациї. Римський поет Вергілій, відобразивши події, про які йшлося в міфі про Енея, в поемі «Енеїда», писав, що римський солдат-селянин подібний до бджоли. Він вперто працює і потреби спільноти ставить вище від своїх власних, але окрім чесності та стійкості в його характері присутні хаос страстей, ірраціональність та жорстокість вояка. Римляни були втіленням свого міфу, народом жорстоким, міцним, самостійним, який завдяки цілеспрямованості та дисципліні зміг побудувати блискучу імперію.

Говорячи про поему Вергілія, не можна не згадати «Енеїду» українського письменника, драматурга і поета І. Котляревського (1768-1838 рр.), поему, над якою він працював упродовж 30 років і яка була видана у повному обсязі 1842 р., вже після його смерті. На сюжетній основі однойменного твору Вергілія він створив лірико-епічну, трагедійно-бурлескную поему, написану живою українською мовою.

Римляни вважали своїх богів подібними до людей, з усіма вадами характеру, і Котляревський відтворив їхні образи з іронією, що іноді переходить у гротеск. Так, Нептун зображений особою, яку можна легко підкупити: «Я Нептуну півкопи грошей в руку суну, аби на морі шторм утих», а богині «в гніві також баби, і як перекупки горланять». З м'яким гумором змальовує Котляревський троянців, надаючи їм рис козаків-запорожців і оточуючи їх атрибутами українського побуту часів XVIII ст.: ілі вони галушки з салом, борщ, куліш, лемішку, гречані пампушки з часником, одягалися у сорочки, свити та кожухи. Проте під час битви гумор поета поступається перед його захопленням звитягою вояків: «Любов к отчизні де героїть, там сила вража не устоїть, там грудь сильніша від гармат». Зображення Котляревським козаків в образі відважних троянців нагадує про героїзм та патріотизм наших предків [9].

Поєми Гомера, Вергілія та Котляревського поєднує схожість сюжетної канви та прагнення авторів відобразити низку реальних подій у казковому полотні міфу. На думку швейцарського психіатра К.-Г. Юнга, в основі міфів, легенд та казок лежать загальні символи (архетипи), в яких знаходить своє висловлення «колективне підсвідоме», успадковане від предків, а не отримане в

результаті особистого досвіду [20]. Кожна епоха живе в просторі свого міфу. Переходячи від одної епохи до другої, від одного народу до іншого, міф, як зазначив французький етнолог і соціолог К. Леві-Стросс, підлягає трансформації, модифікується, його епізоди міняються місцями, якісь елементи щезають, додаються нові [11]. Сюжет міфу – складний конгломерат, в якому «можна знайти нашарування міфів різних епох і племен, відзвуки різних релігійних і моральних поглядів, історичних подій, відголоски родового і племінного устрою, строкаті залишки культів, контамінації сюжетних мотивів і навіть цілих міфів, героїчних сказань та казок» [6; 48].

Римським імператорам міфічне підтвердження їхньої приналежності до богів здавалося недостатнім. Побувавши в Єгипті, Цезар на власні очі переконався у дієвості сакралізації влади через монументальні свідчення її міці. Бажаючи підкріпити віртуальну легенду про своє божественне походження матеріальним втіленням, він збудував на форумі храм Венери, матері Енея. Надалі планувалося збудувати храм Марса – батька Ромула. До уславлення особи імператора долучалися і його поплічники: статую правителя поставили в храмі бога Квіріна, якого ототожнювали з Ромулом, а в 45 р. до н.е. почали карбувати монети із зображенням Цезаря в профіль (перший випадок виготовлення монет з профілем властителя ще до його смерті).

Нестримне бажання ототожнити себе з божеством відчував і наступник Цезаря, імператор Октавіан (63-14 рр. до н.е.). Міф щодо його походження базувався на тому, що його мати Аттія начебто зачала сина від бога Аполлона, який спустився до неї, коли вона заснула в храмі. Своє ім'я Октавіан змінив на Август, тобто «звеличений богами». Особливою постановою сенат відніс його до сонму богів, а місяць секстилій (серпень) перейменував на «август», додавши до нього 31 день, щоб за довжиною він не поступався липню («июлю»), названому за іменем Юлія Цезаря. Уздовж форуму, створеного за часів Августа, вишикувався парад історичних статуй: з одного боку Ромул, перший цар Риму, і відомі діячі республіки; з другого – Еней, легендарний засновник Риму, його син Юл (Юлій), а далі представники родини до Юлія Цезаря, названого батька Августа. Злиття в образі імператора вищих земних та небесних функцій забезпечило йому центральне місце у римській іконографії [14].

У наш час колізії, пов'язані з правлінням Августа, знайшли втілення у фільмі американського кінорежисера і сценариста Р. Янга «Римська імперія: Август» (2003 р.). Але найбільшого розмаху набула міфотворчість в офіційній пропаганді Риму за часів правління наступників Августа. Рим, Вічне місто в уяві європейців представлялося як епітома могутньої влади, встановлена завдяки військовій міці та силі закону. Відомий латинський вислів «urbietorbi» (місту та світу), означає переконання римлян у тому, що хоча всім містам на землі зазначені межі, Рим є особливим містом: протяжність його і світу збігається. Проте під кінець правління Августа величезне місто, в якому проживало різноманітне космополітичне населення, було фокусом занедбаності та збудження. Для того, щоб стримувати невдоволення простих людей, необхідно було спрямувати їхню уяву на ілюзорні обіцянки щасливого життя.

Людина з прадавніх часів мріяла про «земний рай», «золотий вік» – фантастичний світ, в якому вона начебто колись жила, щаслива і безтурботна. Такі мотиви простежуються у творчості Гомера на межі IX-VIII ст. до н.е. У його поемі «Одисея» неодноразово зустрічаються згадки про нетутешнє щасливе життя: Єлісейські поля, де за велінням богів перебувають у вічному блаженстві герої після своєї загибелі (Од., IV, 561-569); острів Схерія, де протікає безтурботне існування казкового народу феакійців-мореплавців (Од., VI-VIII, XIII). Зображує цей щасливий період існування людства і другий після Гомера видатний поет архаїчного періоду – Гесіод (VIII-VII ст. до н.е.), який у своїй поемі «Праці і дні» писав: «В прежнее время людей племена на земле обитали // горестей тяжких не зная, не зная ни трудной работы, // ни вредоносных болезней, погибель несущих для смертных...» [5; 42-43]. Прагнучи душею до колишнього безтурботного існування, давні люди не вважали його безповоротно втраченим. Притаманне їм уявлення щодо циклічності часу дозволяло сподіватися, що минуле обов'язково повернеться – так само, як сонце кожного ранку знов сходить на небо, як весна неодмінно заступає зиму [4]. Міф про золотий вік знайшов своє місце і в римській міфології. Утопічні мрії мас, що сколихнулися в Римі в епоху кризи, набули есхатологічних та месіанських відтінків. Важливим фактором, характерним для ідейної атмосфери Риму епохи громадянських війн, було широке використання популярних утопічних образів у пропаганді різних політичних угруповань. Чекання майбутнього благополуччя все частіше пов'язувалося з надіями на діяльність політичних лідерів, які, в свою чергу, спекулюючи на утопічних ілюзіях мас, широко використовували у пропаганді обіцянки досягти цього добробуту, висуваючи їх як гасла, принадливі для широких мас населення. Оголошення про наступ нової щасливої епохи (золотого віку) стали такими частими, що перетворилися на штамп офіційної фразеології. В інтерпретації однієї теми – теми «золотого віку» – в різні періоди мали місце специфічні утопічні концепції. Так, у ранньому імперському Римі в ідеології народних мас золотий вік уявлявся в основному як блаженна епоха рівності і щастя, що залишилася в минулому та очікується в майбутньому; ідеологи сенатської опозиції мріяли про

золоті роки аристократичної республіки або про реставрацію цього республіканського золотого століття; офіційна ж пропаганда пізньої імперії невтомно намагалася переконати римлян у тому, що золотий вік вже настав (згадаємо трансформацію ідеї комунізму, в реальності побудови якого намагалися переконати народ в СРСР) [19].

Падіння Римської імперії, руйнування давнього Риму були обумовлені амбіціями, зрадливістю та кровопролиттям, про що, до речі, йшлося і в міфах. Ті ж теми, що супроводжували заснування величного міста, знову виникли на момент його руйнації, і давній період його історії завершив коло від Ромула до Августа.

Римська історія знайшла відображення у творах античних істориків, політиків, письменників, поетів та драматургів, з яких можна почерпнути чимало важливих фактів тогочасного життя. Але чому примхлива канва міфу цікавить нас не менше, ніж опис реальних подій? Як стверджував британський антрополог Б. Малиновський (1884-1942 рр.), міф є істотним інгредієнтом людської цивілізації: «Міф, як ствердження первісної реальності, яка ще існує в сьогоденному житті, і як виправдання життя попереднього, представляє ретроспективний зразок моральних цінностей, соціологічного порядку та магічної віри. Тому він є не меншим джерелом фактів, ніж різновид науки, ніж галузь мистецтва або історії, ніж казка, що вміщує їх пояснення» [24; 124–125]. Аналогічні роздуми щодо природи міфу можна знайти у М. Стеблін-Каменського: «Міф – водночас і створена фантазією і пізнана реальність, і вимисел, і правда, тобто форма творчості, не зрівняна з її набагато більш спеціалізованими формами, як поезія чи наука» [18; 87]. Для міфічної свідомості категорії міфу більш реальні, ніж наукові категорії для науки XVII-XIX ст. [12].

На думку німецького історика античності Б. Нібура (1776-1831 рр.), найдавніший період римської історії Риму не був «історичним», оскільки тільки поява писемних джерел (анналів, хронік тощо) може дати основу для відтворення минулих подій [25]. Проте тонка інтуїція дослідника дозволила йому, базуючись на джерелах наративного характеру (міфах і легендах) та археологічних пам'ятках матеріальної культури, вважати Тарквініїв історичними особами. У 80-х рр. XIX ст. італійський археолог А. Карандаші під час розкопок на Палатині знайшов руїни VIII-VII ст. до н.е., що співпадало з часом заснування Риму. Це дозволило визначити час, який до того вважали легендарним, істинно історичним. Історичне підґрунтя має і легенда про викрадення сабінянок, оскільки вона відображає реальний факт синойкізму: об'єднання шляхом війни 3-х племен давніх латин, сабін та етрусків, яке призвело до створення общини в Римі. У XX ст. (у 1961 р.) склалися реальні умови для того, щоб до рангу історичних осіб увійшов Нума Помпілій, за легендою другий цар Давнього Риму.

Міфологія відіграла величезну роль за часів античності, настільки велику, що впродовж трьох наступних тисячоліть освічені люди не змогли позбутися зачарування історією античних богів та героїв. Міф вміщував зачаток майбутніх поем, трагедій, кінофільмів, які стали безцінним внеском у світову культуру. А в культурі кожного народу раціональне сприйняття світу має таке ж глибоке коріння, як і міфологічне.

Список використаної літератури

1. *Андреев Ю. В.* Ранние формы урбанизации / Ю. В. Андреев // Вестник древней истории. – 1987. – № 1. – С. 3–18.
2. *Безклубенко С. Д.* Теорія культури : учеб. пособие / С. Д. Безклубенко. – К. : КНУКІМ, 2002. – 323 с.
3. *Гамалія К. М.* Довге життя гідротехнічних споруд давніх цивілізацій / К. М. Гамалія // Матеріали XI наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми науки і техніки», Київ, 4-6 жовт., 2012 р. – К., 2012. – С. 129–130.
4. *Гамалія К. М.* Утопічний роман XVI–XIX ст.: еволюція в часі і просторі / К. М. Гамалія // Аркадія. – 2012. – № 1 (32). – С. 35–40.
5. *Гесиод.* Работы и дни / Гесиод ; пер. с древнегреч. В. В. Вересаева. – М. ; Пг. : Недра, 1927. – 87 с.
6. *Голосовкер Я. Э.* Логика мифа / Я. Э. Голосовкер. – М. : Наука, 1987. – 218 с. – (Исследования по фольклору и мифологии Востока).
7. *Дмитриева Н. А.* Искусство Древнего мира / Н. А. Дмитриева, Н. А. Виноградова. – М. : Дет. лит., 1989. – 207 с.
8. *Кнабе Г. С.* Историческое пространство и историческое время в культуре древнего Рима / Г. С. Кнабе // Культура древнего Рима. В 2 т. / ред. Е. С. Голубцова. – М. : Наука, 1985. – Т. 2. – С. 108–166.
9. *Котляревський І. П.* Енеїда / І. П. Котляревський ; мал. А. Базилевича. – К. : Рад. шк., 1989. – 286 с.
10. *Лазарева И. В.* URBI ET ORBI: Пятое измерение города / И. В. Лазарева. – М. : ЛЕНАНД, 2006. – 80 с. – (Теоретические основы градостроительства).
11. *Леви-Стросс К.* Миф, ритуал и генетика / К. Леви-Стросс ; [пер. с фр. С. С. Неретиной] // Природа. – 1978. – № 1. – С. 90–106.
12. *Лосев А. Ф.* Античная философия и общественно-исторические формации / А. Ф. Лосев // Античность как тип культуры / А. Ф. Лосев, Н. А. Чистякова, Т. Ю. Бородай и др. – М. : Наука, 1988. – С. 6–77.

13. *Малиновский Б.* Магия, наука и религия / Б. Малиновский ; [пер. с англ. А. П. Хомич] ; ред. О. Ю. Артёмова. – М. : Рефл-бук, 1998. – 304 с.
14. *Мириманов В.* Искусство и миф. Центральный образ картины мира / В. Мириманов. – М. : Согласие, 1997. – 328 с.
15. *Пучков А. А.* Очерки о древних и раннесредневековых городах. К поэтике античной архитектуры / А. А. Пучков. – К. : Муз. Україна, 2006. – 348 с.
16. *Пучков А. А.* Поэтика античной архитектуры / А. А. Пучков ; отв. ред. В. И. Ежов. – К. : Феникс, 2008. – 992 с.
17. *Семёнов В.* Благоустройство городов / В. Семёнов. – М., 1912. – 184 с.
18. *Стеблин-Каменский М. И.* Миф / М. И. Стеблин-Каменский. – Л. : Наука, 1976. – 104 с.
19. *Чернышов Ю. Г.* Миф о золотом веке и утопический социализм / Ю. Г. Чернышов // Город и государство в античном мире. Проблемы исторического развития / отв. ред. Э. Д. Фролов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1987. – С. 120–137.
20. *Юнг К. Г.* Архетип і колективне несвідоме / К. Г. Юнг ; [пер. з нім. К. Котюк]. – Л. : Астролябія, 2012. – 588 с.
21. *Baker S.* The Rise and Fallofan Empire / S. Baker. – London : BBC Books, 2007. – 447 p.
22. *Beard M.* Foreword / M. Beard // Baker S. The Rise and Fall of an Empire / S. Baker. – London : BBC Books, 2007. – P. 9–24.
23. *Gideon S.* Introduction / S. Gideon // Sert J. L. Can our Cities survive? An ABC of urban problems, their analysis, their solutions / José Luis Sert. – Cambridge : The Harvard Univ. Press, 1944. – P. IX–X.
24. *Malinowski B.* Myth in primitive psychology / B. Maliniwski. – London : Kegan, 1926. – 128 p.
25. *Niebuhr B. G.* Romische Geschichte. II Band / B. G. Niebuhr. – Berlin : M. Isler, 1973. – 556 s.

References

1. *Andreev Ju. V.* Rannieformyurbanizatsii / Ju. V. Andreev // Vestnik drevney istorii. – 1987. – № 1. – S. 3–18.
2. *Bezklubenko S. D.* Teorii a kultury : uchbovyi posibnyk / S. D. Bezklubenko. – K. : KNUKIM, 2002. – 323 s.
3. *Gamaliia K. M.* Dovge jyttia gidrotekhnichnyh sporud davnih zivilizazii / K. M. Gamaliia // Materialy XI nauk.-prakt. konf. «Aktualni problemy nauki i tekhniki», Kyiv, 4-6 jovt., 2012 p. – K., 2012. – S. 129–130.
4. *Gamaliia K. M.* Utopichnyi roman XVI-XIX st.: evoluziia v chasi I prostori / K. M. Gamaliia // Arkadiia. – 2012. – No 1 (32). – S. 35–40.
5. *Gesiod.* Raboty I dni / Gesiod ; per. s drevnegrech. V. V. Veresaeva. – M. ; Pg. : Nedra, 1927. – 87 s.
6. *GolosovkerJa. E.* Logika mifa / Ja. E. Golosovker. – M. : Nauka, 1987. – 218 s. – (Issledovanii apo folklore I mifologii Vostoka).
7. *Dmitrieva N. A.* Iskusstvo Drevnego mira / N. A. Dmitrieva, N. A. Vinogradova. – M. : Detskaia literatura, 1989. – 207 s.
8. *Knabe G. S.* Istoricheskoe prostranstvo i istoricheskoe vremia v culture drevnego Rima / G. S. Knabe // Kultura drevnego Rima. V 2 t. / отв. ред. E. S. Golubzova. – T. 2. – M. : Nauka. 1985. – S. 108–166.
9. *Kotliarevskii I. P.* Eneida / I. P. Kotliarevskii ; mal. A. Bazylevicha. – K. : Radianska shkola, 1989. – 286 s.
10. *Lazareva I. V.* URBI ET ORBI: Piatoe izmereniie goroda / I. V. Lazareva. – M. : LENAND, 2006. – 80 s. – (Teoreticheskiie osnovy gradostroitelstva).
11. *Levi-Stross.* Mif, ritual igenetika / Klod Levi-Stross ; [per. s franz. S. S. Neretinoi] // Priroda. – 1978. – №. 1. – S. 90–106.
12. *Losev A. F.* Antichnaia filosofiiia I obshchest venno-istoricheskies formazii / A. F. Losev // Antichnostkak tip kultury / A. F. Losev, N. A. Chistiakova, T. Ju. Borodaii dr. – M. : Nauka, 1988. – S. 6–77.
13. *Malinivskii B.* Magiia, naukaireligiia / B. Malinivskii ; [per. s angl. A. P. Khomich] / red. O. Ju. Artiomova. – M. : Refl-buk, 1998. – 304 s.
14. *Mirimanov V.* Iskusstvo i mif. Zentralnyi obraz kartiny mira / V. Mirimanov. – M. : Soglasie, 1997. – 328 s.
15. *Puchkov A. A.* Ocherki o drevnich i rannesrednevekovykh gorodakh. K poetike antichnoi iarkhitektury / A. A. Puchkov. – K. : Muzychna Ukraina, 2006. – 348 s.
16. *Puchkov A. A.* Poetika antichnoii architektury / A. A. Puchkov ; отв. ред. V. I. Ejov. – K. : Feniks, 2008. – 992 s.
17. *Semionov V.* Blagoustroistvo gorodov / V. Semionov. – M., 1912. – 184 s.
18. *Steblin-Kamenskii M. I.* Mif / M. I. Steblin-Kamenskii. – Leningrad : Nauka, 1976. – 104 s.
19. *ChernyshovJu. G.* Mif o zolotomveke i utopicheskii sozializm / Ju. G. Chernyshov // Gorod i gosudarstvo v antichnom mire. Problemy istoricheskogo razvitiia / отв. ред. E. D. Frolov. – L. : Izd-vo LGU, 1987. – S. 120–137.
20. *Jung K. G.* Archetypi kolektyvnen esvidome / K. G. Karl ; [per. z nim. K. Kotjuk]. – L'viv : Astroliabiia, 2012. – 588 s.
21. *Baker S.* The Rise and Fall of an Empire / S. Baker. – London : BBC Books, 2007. – 447 p.
22. *Beard M.* Foreword / M. Beard // Baker S. The Rise and Fall of an Empire / S. Baker. – London : BBC Books, 2007. – P. 9–24.
23. *Giedion S.* Introduction / S. Giedion // Sert J. L. Can our Cities survive? An ABC of urban problems, their analysis, their solutions / José Luis Sert. – Cambridge : The Harvard Univ. Press, 1944. – P. IX–X.
24. *Malinowski B.* Myth in primitive psychology / B. Maliniwski. – London : Kegan, 1926. – 128 p.
25. *Niebuhr B. G.* Romische Geschichte. II Band / B. G. Niebuhr. – Berlin : M. Isler, 1973. – 556 s.

Гамалія Катерина Николаевна, кандидат исторических наук, доцент кафедры дизайна одежды Киевского национального университета культуры и искусств

Рим: магія дійсності або реальність міфа?

Просліджується еволюція міфа древнього Рима від його заснування до падіння Римської імперії. Розглянуто співзвуччя міфологічних сюжетів реальним подіям римської історії. Показано трансформацію античного міфа на території України.

Ключові слова: Рим, імперія, міф, історія, трансформація.

Gamaliya Kateryna Mykolayivna, kandydat istorychnykh nauk, docent kafedry dyzajnu odyagu Ky'ivskogo nacional'nogo universy'tetu kul'tury i my'stecztv

Rome: the magic of actuality or the reality or myth?

The article traces the transformation of the myth of ancient Rome from its foundation until the fall of the Roman Empire. The consonance of mythological plots to the actual events of Roman history is considered. It is shown that myths and legends reflect the different aspects of Roman life in ancient times: the warlike character of the Romans, their desire to expand the boundaries of Roman Empire and to deification of their emperors. According to legend, the outlines of the future city were watered with fraternal blood, and from very beginning of its existence, it was doomed to permanent war. Roman emperors used mythological themes to prove their divine origin and the approval of dictatorial power. The use of the popular utopian images for propaganda purposes was typical for ideological atmosphere of ancient Rome. Fall of the Roman Empire and Rome's destruction were caused by imperial ambitions, betrayal and bloodshed, as it was said in Roman mythology.

The author shows the transformation of ancient myth in Ukraine. On the basis of Virgil's poem «Aeneid» Ukrainian writer, dramatist and poet Ivan Kotlyarevskii created a lyrical and epic, burlesque poem of the same title, written in lively national Ukrainian language. The images of Roman gods were recreated by him with irony, which sometimes turned into a grotesque. The Trojans he depicts with gentle humor, giving them the features of Cossacks from Zaporozhye and surrounding them with the attributes of Ukrainian life of the XVIII century. Cossacks in the image of the brave Trojans, ready to give the life for their country, recall the heroism and patriotism of the glorious ancestors of the Ukrainian people.

The usefulness of the facts given in the myths and legends for historical science is discussed. The author presents the statements of famous scientists of the XX century: Bronislaw Malinowski's, Michael Steblin-Kamenskii's, Alexey Losev's, confirming the role of the myth in the rational perception of surrounding world. The value of mythology, as an integral part of human culture, is underlined.

Key words: Rome, Empire, myth, history, transformation.

Надійшла до редакції 7.10.2015 р.

УДК 566/3

Фурдичко Андрій Орестович, кандидат культурології, доцент кафедри фольклору, народнопісенного і хорового мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв

РИТМОМЕЛОДИЧНА БУДОВА НАРОДНОЇ МОВИ В ЕМОЦІЙНОМУ КОНТИНУУМІ

Аналізується взаємозв'язок ритмомелодичної будови народної мови з емоційно-почуттєвим компонентом людської свідомості. Розкриваються можливості природно-мовних вербальних елементів фольклору завдяки своїм ритмічним структурам активізувати емоційно-сміслові доміанти свідомості реципієнта. Характеризується механізм залучення свідомості реципієнта до емоційного та авторського смислового континууму.

Ключові слова: культура, народна мова, фольклор, емоційний ефект, ритмічна структура, свідомість, ритмомелодична будова.

Важливе місце у системі духовної культури нашого народу належить її музичному вимірі з властивими йому звуковими стереотипами й усталеними зворотами рідної мови, обсяговою гамою емоцій (радість, гнів, страх, горя, завзяття, шаленства, люті, відваги, торжества перемоги тощо). Зазначене сконцентровує культурно-історичні цінності соціуму й зорієнтовує на реалізацію духовних потреб сучасності.

Визначний український історик і культуролог І. Огієнко у праці «Історія української літературної мови» здійснив порівняльний аналіз літературної й народної мови в їх органічному взаємозв'язку. Основу сучасної української літературної мови передусім складають набутки надніпрянської народної мови киево-полтавського та харківського діалектів. Ґрунтуючись на них, мова художньої літератури, зокрема поетична мова, стає засобом створення естетичної реальності й фіксації креативного потенціалу національної культури. Тому, на думку І. Огієнка, сучасна літературна українська мова є не штучна, але жива, художня мова свого народу. Українська мова